

UNA HISTORIA DE CARLINS
Isidor Cònsul

J.N. Santaaulàlia, Terra negra. Edicions de la Magrana. Barcelona (1996).

La primera novel·la de J.N. Santaaulàlia, Terra negra, s'emmarca en el context de la Tercera Guerra Carlina i en paratges presidits per l'èmfasi volcànic i boscós de la Garrotxa, una geografia d'argiles de color fosc de la qual la novel·la manlleua el títol. D'altra banda, en la història de la literatura catalana, quan es parla de la Tercera Carlinada (1872-1876) hi ha un autor de referència que resulta inevitable, Marià Vayreda, i dues obres seves que se'ns presenten, al cap dels anys, amb un pes específic tirant a irregular i de valor incert. Així, mentre Records de la darrera carlinada (1898) encara dóna vida a un conjunt de quadres de costums acolorits i saborosos, el text de Sang nova (1900) ens passeja pel desconcert d'una novel·la militant i de tesi a favor de la causa tradicionalista. L'obra de Vayreda trobà el seu punt més alt en les pàgines de La punyalada (1904), una novel·la que també presenta punts de contacte amb Terra negra, tot i lliscar per temàtiques alienes a les del carlisme,

Els episodis bèl·lics i les aventures amoroses que J.N. Santaaulàlia hi planteja pertanyen estrictament al món de la ficció narrativa, però és evident que l'autor ha buscat el suport d'agafadors importants en els models reals de la mateixa carlinada. Qualsevol lector amb tirada a les cròniques del XIX podrà comprovar de quina manera el general Ayats, capitost carlí de Terra negra, s'assembla a Francesc Savalls, el militar que liderà l'exèrcit de la causa a Catalunya a partir de 1874. Se'l recorda com un personatge astut i intrigant, llest com una fura, intuïtiu i indisciplinat. Tenia, d'una banda, la confiança dels propietaris rurals de les comarques gironines i mantenia, per un altre costat, una relació més aviat tibada amb el mateix Alfons Carles de Borbó i la seva camarilla. El paral·lelisme que es dóna entre ficció i realitat no només sembla evident en allò que en diríem el retrat moral del personatge, també fa l'ullet en apuntaments físics com el ***del gran bigotí blanc a la llum del pleniluni*** que esdevé la primera visió del dirigent carlí per part del

protagonista tot just a l'entrada a la novel·la. Qui tingui present les imatges més conegudes de Francesc Savalls recordarà l'evidència d'un bigot blanc, dret i refistolat, que s'estirava ben bé entre deu i quinze centímetres a banda i banda del nas.

L'herència de Marià Vayreda

Els manlleus i paral·lelismes de Marià Vayreda en la ficció de J.N. Santaaulàlia no es redueixen, només, a l'evidència d'un paisatge i una temàtica comuna. Hi ha detalls que es presenten tan clars com el canó casolà que, a la novel·la, esclata davant mateix dels murs de Quor. Té una tirada semàntica remarcable amb el canó, també domèstic, que protagonitza La Xacolatera, el primer relat de Records de la darrera carlinada. Altres detalls es poden flairar en l'aire de desconcert i desorganització que presideix la host carlina i que sura, en paral·lel, en els textos de Vayreda i de J.N. Santaaulàlia. Però també s'hi veuen pinzellades que semblen manllevades de La punyalada. A mesura que anava llegint Terra negra, la intuïció m'avisava, insistent, que el tercet essencial dels personatges que mantenen la tensió de La punyalada (Albert, Coralí i Ibo) poc o molt es projectaven en tres dels personatges de Terra negra. Així, els dubtes i la indecisió a voltes angoixada de Fèlix, el protagonista, poden recordar el temperament fosc i turmentat de l'Albert de la novel·la de Vayreda, de la mateixa manera que Lena, la noia temperamental i del morro fort, recorda la gràcia endurida i segura de la Coralí de La punyalada. Finalment, el paral·lel de l'Ibo, personificació del mal en el text de Vayreda, es pot rastrejar en la figura oculta del Ninetes, la guineu traïdora entre les partides carlines, amb un tractament i presentació animalsc que no l'allunya gaire, tampoc, de l'Anima de Solitud.

Voluntat d'estil

Al marge d'uns referents de fontaneria que són nobles i més o menys evidents, la primera novel·la de J.N. Santaaulàlia es presenta amb una clara voluntat d'estil. La llengua hi és treballada amb un esforç de precisió i un notable escampall retòric; la riquesa de lèxic s'hi manifesta generosament i

les galindaines formals de la disfressa acomboien la novel·la des de la primera pàgina fins al final. Però a estones també se la mengen. M'explico. Un cop acabada de llegir, Terra negra deixa un regust més allargassat de voluntat expressiva i tractament lingüístic que no pas d'estricta cohesió narrativa de la novel·la. L'obra funciona amb una amabilitat àgil entre aventures amoroses, episodis bèl·lics, tocs d'humor i una ambientació històrica que retrata el desgavell, com ja s'ha dit, d'unes partides carlines que semblen de per riure, amb fusells que no xuten i massa problemes de coordinació i comandament. Però rere l'embolcall lingüístic, la recurrència del paisatge i el disseny d'uns personatges prou coherents, el lector hi troba a faltar els eixos més astuts d'una autèntica novel·la. Com si l'esforç retòric anés en detriment del nus de la narració. I en aquest cas, potser no n'hi prou dient que es tracta d'una primera novel·la. J. N. Santaeulària és un escriptor que va sorprendre molt favorablement amb l'assaig Qüestió de mots (1989), ha publicat un parell o tres de reculls poètics i és autor d'un notable llibre de narracions, Objectes perduts (1990). No és, de cap manera, un cadell que comença en aquest món de la creació literària.

Isidor Cònsul